

С. Я. Захарія,
аспірант кафедри права та законотворчого процесу,
Національна академія державного управління при
Президентіві України

"ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО" ТА "ПОЛІТИЧНЕ КЕРІВНИЦТВО": СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ

У статті досліджується сутність понять "політичне лідерство" та "політичне керівництво".

In this article the essence of the terms "political leading" and "political managing" are investigated.

ВСТУП

Нині дуже часто у різних контекстах вживаються словосполучення "політичне лідерство" та "політичне керівництво". Причому вказані терміни ще й використовують як синоніми, хоча вони мають різне сутнісне наповнення.

У зв'язку з цим виникає необхідність чіткого визначення змісту понять "політичне лідерство" та "політичне керівництво".

У своїх дослідженнях вивченню вказаних вище словосполучень приділяли увагу, як зарубіжні (Ж. Блондель, Ю. Борцов, Д. Веймер, Е. Вайнінг, В. Вільсон, Д. Зеркін та ін.), так і українські (С. Гелей, С. Рутар, О. Траверсе, В. Токовенко, П. Шляхтун та ін.) науковці.

Метою публікації є дослідження сутності понять "політичне лідерство" і "політичне керівництво".

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Серед наукових підходів до визначення змісту політичного лідерства існують різноманітні, навіть протилежні точки зору. Так, П.П. Шляхтун стверджує, що при визначенні самого феномена політичного лідерства серед науковців особливих розбіжностей немає [8].

У той же час С. О. Матвеев і співавтори справедливо вважають, що лідерство — явище складне і багатогранне; природа політичного лідерства достатньо складна і не піддається однозначній інтерпретації. Вказані автори переконані в тому, що поняття "керівництво" є складовою поняття "лідерство" [5].

Укладачі "Політологічного енциклопедичного словника" вважають, що політичне лідерство є різновидом лідерства взагалі. Адже "політичне лідерство" — це процес взаємодії між

людьми, в ході якого наділені реальною владою авторитетні люди здійснюють легітимний вплив на суспільство (чи певну його частину), котра добровільно віддає їм частину своїх політико-владних повноважень і прав" [6]. Однак, на переконання автора публікації, таке розуміння політичного лідерства не враховує деяких аспектів цього явища. Зокрема, мова може йти про ту частину суспільства, яка не віддає добровільно повноважень конкретним лідерам, що наділені реальною владою, адже на виборах ця частина електорату голосувала за інших кандидатів.

За визначенням іншого енциклопедичного видання, його автори "політичне керівництво" розуміють як [7]: — сукупність осіб або органів, наділених повноваженнями розробляти стратегію і тактику та організувати, спрямовувати й коректувати поточну політичну діяльність або безпосередньо, або через ієрархічно підпорядковані ступені політичного керівництва чи апарат;

— діяльність з реалізації стратегічних і тактичних планів, управління поточними політичними процесами з одного центру.

Ж. Блондель у монографії "Політичне лідерство. Шлях до всезагального аналізу" акцентує увагу на тому, що при аналізі поняття "політичне лідерство" труднощі частково викликані обсягом даного поняття, який поступово склався в англійській мові, відкинувши на задній план інші терміни, якими здійснюється опис інших форм управління і керівництва [1]. Наведені автором у монографії приклади можливих синонімів досліджуваного поняття із французької мови: "chef" (шеф), "decideur" (той, хто вирішує), "guide" (рульовий), "dirigeant" (керівник) визнаються невдалими. Тому Ж. Блонде-

ля не дивує, що навіть у Франції, де негативно ставляться до використання англійських слів замість французьких, слово "лідер" міцно увійшло в політичну літературу. Цитований вище автор пропонує у сфері політики використовувати термін "реальне лідерство" для того, щоб відокремити поняття "лідерства" від формального "обіймання посади" [1, с. 17].

При розмежуванні управлінських функцій від того, що вважалось перекрученням політики, В. Вільсон стверджував, що адміністративна ланка знаходиться поза межами політики. Він, зокрема, вважав, що питання управління не є політичними питаннями, наголошуючи ще й на тому, що хоча політика і ставить питання перед адміністрацією, проте не можна допускати, щоб вона маніпулювала державними службовцями [13, с. 481-506].

На відміну від прихильників концепції "старого" державного управління американські автори Девід-Л. Веймер та Ейден Р. Вайнінг стверджують, що "нове" державне управління відмовилося від думки про те, що управління треба відокремити від політики. На їх думку, нове управління державними органами ставить за мету не тільки якомога ефективніше та економніше виконання законодавчих актів, а й впливає на вибір і втілення в життя політики, яка загалом поліпшить якість життя для всіх [3]. Однак такий підхід породжує нову проблему — відсутність чіткого розмежування між політикою та управлінням, на чому наполягав В. Вільсон [13, с. 481—506].

Російські політологи Ю.С. Борцов, І. Д. Коротець та В.Ю. Шпак під "політичним керівництвом" розуміють визначення стратегічного напрямку розвитку держави, політичної системи суспільства і вибір засобів здійснення основних завдань та цілей загальнодержавного значення, їх найважливіших принципів і шляхів досягнення. Залежно від рівня політико-владних відносин виділяються суб'єкти: керівники федерального, регіонального та місцевого рівнів. Чим вищий рівень політики, тим важливішою є функція керівництва й тим відповідальнішим має бути керівник. Цитовані вище автори зазначають, що чим вищий рівень керівника у ієрархії, тим більшої кількості людей стосуються прийняті ними рішення; чим нижчий рівень керівника, тим більше він залежить від керівників верхніх рівнів [22, с. 386].

Інший російський політолог — Д.П. Зеркін — розглядає "політичне керівництво" як один із головних видів політичної діяльності, а все розмаїття різновидів політичної діяльності ним зводиться або до політичного керівництва, або ж пов'язане з ним. Він вважає, що керувати політично — означає керувати об'єднаною діяльністю спільнот людей, забезпечувати досягнення загальних цілей та скоординоване функціонування, а також розвиток суспільної системи. Відповідно, основним змістом політичного керівництва є розробка, прийняття та реалі-

лізація політичних рішень, що регулюють діяльність як політичного, так і громадянського суспільства в цілому [4, с. 321—322].

Відомий український дослідник, професор В.В. Токовенко — у монографії "Політичне керівництво і державне управління: проблеми взаємодійності та оптимізація взаємодії", розмежовуючи поняття "політичне керівництво" та "державне управління", визначає "політичне керівництво" як державне соціальне управління загальної компетенції, на відміну від "державного управління" (адміністрування) — державного соціального управління спеціальної компетенції. При цьому автор виокремлює низку параметрів, за якими можна провести розмежування цих понять, наприклад, пріоритет інтересів і потреб людей чи пріоритет норм, регламентів та інструкцій; орієнтація на перспективу чи ситуативна орієнтація; творчість, нестандартний характер завдань, чи стереотипність, рутинність та інші [9, с. 34—36].

Цитований вище автор зауважує, що визначені параметри утворюють певні дихотомічні опозиції, які задають певні шкали з послідовністю градацій. У контексті цих шкал розмежування "політичного керівництва" та "державного управління" має об'єктивно нечіткий характер, однак ступінь політичності чи адміністративності певної діяльності у структурі державного апарату визначається тим, де виявляється ця діяльність, якщо на неї подивитись крізь призму розроблених автором параметрів. Таким чином, під "політичним керівництвом" В. В. Токовенко розуміє діяльність державних органів та посадових осіб, які посідають верховне, ієрархічно найвище місце в структурі держави й концентрують найвищі повноваження щодо прийняття державних рішень, найвищих кадрових призначень, розподілу фінансових та матеріальних суспільних ресурсів, а також використання силових та інформаційних структур держави [9, с. 25].

О. Траверсе визначає "політичне керівництво" як: "процес самоорганізації і самоуправління суспільно-політичного розвитку, об'єктивно детермінований суб'єкт-суб'єктивними відносинами суспільної залежності, в умовах здійснення політичної діяльності засобами реалізації механізму ідейних цінностей і спрямований на функціонування політичного життя суспільства" [12]. Також автор зазначає, що у процесі політичного керівництва беруть участь не лише послідовники, але й політичні супротивники. Опозиційний лідер може відбутися наперед завдяки своїм особистісним індивідуально-психологічним особливостям, коли послідовники добровільно делегують йому повноваження у неперервній взаємодії домінування-підкорення, попри те що керівництво здійснюється механізмами формалізованими, управлінськими, через політичну владу [11].

Під "політичним керівництвом" О. Траверсе розуміє "процес, системоутворюючим чинником якого є суб'єкт-об'єктні відносини суспільної залежності, існуючий в умовах по-

літичного життя суспільства і спрямований на реалізацію політичної діяльності засобами механізму влади" [12].

При цьому автор розглядає політичне керівництво і політичне керівництво як складну сферу взаємодії, де є і загальні, і специфічні закони. Дію цих законів визначають чотири чинники: умови, процес, суб'єкт і кінцева мета (або результат як бажаний образ майбутнього), які за різних обставин мають свою міру прояву і ту чи іншу міру якості, що зумовлює, зрештою, стан суспільно-політичного існування народу та домінування політичного керівництва або політичного керівництва. До того ж у конкретній політичній практиці співвідношення керівництва і керівництва у суспільстві складається по-різному. Лідер і керівник можуть поєднуватися або й ні в одній особі. В іншому випадку відносини між ними можуть набирати варіативного характеру — від співробітництва до конфронтації. В межах певної спільності може функціонувати один або кілька лідерів. Політичний стан суспільства може характеризуватися постійним продукуванням (відтворенням) на різних його щаблях цілих плеяд лідерів різного рівня і масштабу, тобто наявністю інституту політичного керівництва. Або ж не існуванням цього інституту, що часто трапляється в умовах недемократичних (тоталітарно-авторитарних) режимів, коли все обмежується "політичним театром".

Також О. Траверсе вважає, що в процесі суспільно-політичного розвитку "політичне керівництво" та "політичне керівництво" здійснює істотний вплив на особливості перебігу політичних процесів і зумовлює функціонування та зміни існуючих або появу нових політичних інститутів у суспільстві. Причиною є те, що взаємозв'язок між політичною системою суспільства та його політичними й соціальними інститутами опосередкований дією політичних лідерів чи керівників [10].

Залежно від певних умов (політичний режим, динаміка політичних процесів тощо) політичне керівництво та політичне керівництво набувають різних проявів. При цьому наявність політичного керівництва у вигляді суспільно-політичного інституту є необхідною умовою та чинником, що супроводжує демократичні форми організації влади.

ВИСНОВКИ

1. Обґрунтовано, що залежно від теоретичних позицій, концепції "політичного керівництва" можна поділити на три основні групи:

а) ті, які розглядають керівництво як універсальний феномен людської діяльності, природа керівництва однакова в усіх сферах суспільного життя;

б) такі, що ототожують керівництво з керівництвом і управлінням; при цьому формальне володіння владою розглядається як необхідна і достатня умова керівництва; діяльність лідера постає як адміністративна, специфіка явища зводиться переважно до правових (партійно-етичних, релігійних тощо) регуляторів по-

літичної поведінки посадової особи. Політичне керівництво як соціальний інститут ототожнюється з органами державної влади;

в) ті, які розглядають політичне керівництво як специфічне явище суспільного життя, що не зводиться до психологічних, економічних або правових принципів; здійснюється через функціонування конкретного механізму, одного з необхідних політичних інститутів.

2. Визначено, що "політичне керівництво" здійснюється, насамперед, на вищих владних рівнях і пов'язане з визначенням стратегічного напрямку розвитку держави, окресленням загальносуспільних пріоритетів та засобів їх досягнення, створенням умов для розвитку різноманітних проявів життя людей.

3. Доведено, що відкритим залишається питання про необхідність поєднання в одній особі політичного лідера та політичного керівника. Наскільки воно є необхідним і позитивним для ефективного управління державою, настільки така необхідність залежить від форми правління у конкретній державі.

Література:

1. Блондель Ж. Политическое лидерство: путь к всеобъемлющему анализу. — М. 1992. — 135 с.
2. Борцов Ю.С., Коротець І.Д., Шпак В.Ю. Политология в вопросах и ответах. — Ростов н/Д: Феникс, 1998. — 448 с.
3. Девід А. Веймер, Ейден Р. Вайнінг. Аналіз політики: концепції і практика. — К.: Основи, 2000. — 20—21 с.
4. Зеркин Д.П. Основы политологии. — Ростов н/Д: Феникс, 1996. — 541 с.
5. Політична психологія / За ред. С. О. Матвеева. — К.: ЦУА, 2003. — 103—104 с.
6. Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна. — К., 1997. — 186 с.
7. Политология: Энциклопедический словарь / Общ. ред. и сост. Ю. И. Аверьянов. — М.: Изд-во Моск. коммер. ун-та, 1993. — 343 с.
8. Шляхтун П. П. Политология: теория та історія політичної науки: Підручник. — К.: Либідь, 2002. — 576 с.
9. Токовенко В.В. Політичне керівництво і державне управління: проблеми взаємодійності та оптимізація взаємодії: Моногр. — К.: Вид-во УАДУ, 2001. — 256 с.
10. Траверсе О. Лідерство та керівництво в політичному просторі України // <http://www.viche.info/journal/806/>
11. Траверсе О. Політичне керівництво. Поняття, дискурс, практика. // <http://www.viche.info/journal/332/>
12. Траверсе О. Семантичне поле поняття "політичне керівництво/керівництво" в політології // Політичний менеджмент. — 2005. — № 3 (12). — С. 128—136.
13. Wilson W. The study of Administration // Political Science Quarterly. — 1887. — Vol. 2. pp. 481—506.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2009 р.